

УДК 37.043.2-056.2/.3:069.1

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2169914>

НАТАЛІЯ ПУСЕПЛІНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4318-4113>

(Полтава)

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МУЗЕЮ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Розглянуто проблему використання освітнього потенціалу музею у навчально-виховному процесі інклюзивних закладів освіти, визначено систему форм та методів музейно-педагогічної діяльності.

Ключові слова: музей, музейно-педагогічна діяльність, інклюзивна освіта, метод та форма навчально-виховного процесу.

Постановка проблеми. Динаміка сучасного соціально-економічного та духовного розвитку українського суспільства, його входження до світового освітнього простору, зумовили потребу розв'язання одного із основних завдань реформування освіти – виховання цілісної, усебічно розвиненої індивідуальності, створення умов для формування творчої особистості як школяра, так і вчителя, реалізації й самореалізації їхніх можливостей в освітньому процесі.

На державному рівні це засвідчено у Законі України «Про освіту» (2017 р.), Законі України «Про вищу освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016) та інших нормативних документах.

Випускник нової школи – патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Актуальною проблемою суспільства сьогодні є залучення співгромадян з особливостями психофізичного розвитку в соціум, їх активна адаптація та соціалізація. Одним із варіантів вирішення цього питання є розвиток інклюзивної освіти, спрямованої на залучення дітей з особливими потребами в освітній процес з метою соціально позитивної самореалізації, зокрема засобами музейно-педагогічної діяльності.

Метою статті обрано визначення системи різноманітних форм та методів роботи з дітьми в інклюзивному класі, де музеї мають бути осередком виховання, освіти та культури, джерелом творчості, стимулом саморозвитку.

З історії дослідження. Проблема інклюзивної освіти знаходиться в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців: О. Акімової, Е. Андрєєва, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової та інших.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія – це процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах позитивно впливає як на дітей з особливими освітніми потребами, так і на дітей з типовим рівнем розвитку, членів їх родин та суспільства в цілому; дає змогу когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку учнів з особливими освітніми потребами та мотивує всіх до навчання та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями сприяє налагодженню дружніх стосунків, вмінню природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, бути чуйними, готовими до взаємодопомоги [3, с. 13-14].

У Концепції «Нова українська школа» зазначається, що вчитель повинен сформувати в дитини здатність розуміти твори мистецтва, розвивати власні естетичні смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття прекрасного.

Сучасне визначення ролі і значення музею як центру культурно-освітнього простору зумовило розглядати „музейно-педагогічну діяльність”, яка утілює світоглядні, ідеологічні позиції і соціокультурні потреби особистості та суспільства, як чинник унікального освітньо-виховного центру передачі наукового, художнього, історичного досвіду поколінь, діалогу культур, створення необхідних умов для самореалізації особистості, в тому числі в інклюзивному освітньому просторі.

Враховуючи те, що діти з особливими освітніми потребами, потрапляючи у доброзичливу групу однолітків, навчаються сприймати один одного, демонструвати розуміння і повагу, отримують досвід обміну почуттями, думками, переживаннями без критики та приниження, організація музейно-педагогічної діяльності в школі на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії дасть змогу розробляти і впроваджувати нові індивідуальні програми розвитку та самореалізації, експериментувати в пошуках форм, методів роботи з дітьми різних категорій, здійснювати соціально-психологічні дослідження тощо. З позицій сучасного розуміння особистісно-соціальної природи виховання, вважаємо музейно-педагогічне середовище вагомим чинником і своєрідним суб'єктом виховання.

Наявні історико-педагогічні джерела дають можливість проаналізувати розвиток музеїв та їх роль у актуалізації та застосуванні принципу наочності у навчанні, організації творчої діяльності, прагнення до формування здатності прийняття самостійних рішень як засобу розвитку особистості.

На перших етапах історичного розвитку характерним є існування музеїв наочних посібників різних типів (стаціонарних і пересувних для обслуговування шкіл та позашкільної просвітницької діяльності) та педагогічних (територіальних і при навчальних закладах), які сприяли розвитку пізнавальної активності учнів та розповсюдженню знань серед населення. У 60-х роках минулого століття відбувається пошук шляхів оновлення змісту, форм і засобів навчання та виховання в умовах науково-технічного прогресу, зростає кількість музеїв, розширюється сфера їх впливу, вони перетворюються на центри довгострокового зберігання пам'яток педагогічної культури.

Упродовж розвитку музеї набувають характеру соціально-педагогічних центрів. Найважливішими чинниками їх розвитку в цей час стає освітньо-виховна практика та процеси осмислення її педагогічними науками. Цей розвиток стимулювали: залучення учнівської молоді до краєзнавчої роботи, вивчення історії освіти, організаторська діяльність органів освіти та громадських організацій тощо.

Сучасний етап освітньої концепції музею пов'язується з реформуванням освіти на засадах індивідуалізації, гуманізації та співробітництва, формування суб'єкт-суб'єктних відносин у виховному процесі, єдності музейного середовища з гуманітарним духовно-інтелектуальним простором суспільства.

У книзі „Теорія освіти” (1926 р.) німецький вчений Г. Кершенштайнер обґрунтував необхідність організації діяльності музеїв за педагогічним принципом „Організація музею, бажаного виховувати і навчати дітей засобами пізнання, є навчальним планом-конструкцією, тільки тут конструкція працює не як у школах – із тіннями предметів, а з самими предметами” [4, с. 27]. У 20-30-і роки ХХ ст. дослідженням проблем взаємодії музею і школи займається Центральний інститут виховання і навчання у м. Берліні. Методичний посібник „Музей і школа” Г. Кленка (1927 р.) містив навчальні плани опису римсько-німецького музею та методик використання його колекцій під час викладання історії. У книзі «Музей – освіта – школа» (1931 р.) дослідник Г. Фройденталь, розглядаючи проблеми взаємодії музею і школи, розробив спеціальну методику роботи зі школярами. Центральне місце в музейно-педагогічному процесі відводилось шкільному вчителю, який готував учнів до відвідування музею і закріплював набуті там знання і враження на уроці, вчений визнавав залежність успіху таких занять від наявності навчальної та виховної мети, врахування вікових особливостей дитини, психологічної готовності вчителя й учнів до роботи в музеї. Науковець наполягав на створенні умов для самостійної творчості дітей (малюнок, твір, модель і т. д.) [4, с. 28].

Сучасна українська дослідниця Т. Белофастова, узагальнюючи підходи науковців щодо соціального значення музею в системі “музей – особистість”, визначає і характеризує такі його функції: навчальну; виховну; гносеолого-аксіологічну; розвиваючу; комунікативну; рекреаційно-розважальну; інтеграційну; адаптаційно-корегуючу [1, с. 47]. Щодо нашої проблеми використання музейно-педагогічної діяльності в інклюзивному навально-виховному процесі особливо важливими є виховна, навчальна, культурологічна та середовищна функції: виховна реалізує збагачення внутрішнього світу дитини, її чуттєво-емоційної сфери; формування моральної самосвідомості; виховання на основі здобутків національної і загальнолюдської культури; розвиток творчих здібностей і створення умов для самотворення і самовдосконалення особистості; навчальна – використання музейного предмету як об'єкту пізнання; культурологічна – формування знань про загальну культуру; середовищна – створення педагогічно доцільного виховного музейно-педагогічного середовища для формування творчого розвитку.

Музейно-педагогічна діяльність в інклюзивній освіті має на меті розробку і реалізацію цілісної системи програм, що насамперед враховують індивідуальні та психофізичні можливості дитини, створюючи спеціальне освітнє середовище забезпечують морально-естетичне, історико-

патріотичне, екологічне виховання особистості, поглиблюють її духовні інтереси і потреби, стимулюють розвиток і реалізацію творчих можливостей, уключення до процесу засвоєння і збагачення духовних і матеріальних цінностей, створення організованого педагогічно доцільного культурного простору.

Використовуючи психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, метою якого є вивчення особистісного потенціалу, співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікових норм, особливостей емоційно-вольової сфери перспективним напрямом удосконалення педагогічного процесу загальноосвітньої, в тому числі і інклюзивної школи, слід проводити інтерактивне навчання – навчання, занурене в спілкування. Сучасне трактування інтерактивного навчання базується на його розумінні як взаємодії суб'єктів педагогічного процесу із навчальним середовищем. Застосування інтерактивних методів і форм навчальної діяльності не тільки забезпечує атмосферу комфортності, а й сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок, формуванню громадянської позиції, допомагає встановленню педагогічно доцільних відносин вчителя і учнів, згуртовує колектив, привчає співпрацювати, зважаючи на думки оточуючих, реалізує виховну функцію [2].

У процесі використання в інклюзивній освіті ідей музейно-педагогічної діяльності пропонується застосування словесних, наочних та практично-дійових методів. Серед основних методів виділяємо такі: розповідь, пояснення, бесіда, навчальна дискусія, демонстрація, ілюстрація (спрямовані на засвоєння знань), ігровий метод, проблемно-пошуковий, (забезпечують формування практичних умінь та навичок).

Розповідь – це послідовний монологічний виклад матеріалу в описовій або розповідній формі. Цей метод активізує психічні процеси (уяву, мислення, емоційні переживання), впливаючи на почуття, розповідь забезпечує розуміння і засвоєння моральних оцінок і норм. Пояснення використовується для тлумачення закономірностей, суттєвих якостей змістових елементів тем, окремих понять і явищ. Під час пояснення прагнемо широко застосовувати мультимедійні засоби (Інтернет-презентації музеїв світу, відеозаписи екскурсій, виставок), які стимулюють активність і забезпечують діалогічність взаємодії учнів. Бесіду як метод виховання і навчання варто реалізовувати через систему спеціально розроблених запитань, які зорієнтовують учнів у новому матеріалі й, одночасно, дають можливість діагностувати якість засвоєння раніше вивченого. Метод навчальної дискусії дає можливість висловлювати власну думку, доводити її, забезпечує самоствердження особистості, сприяє формуванню навичок переконливо відстоювати власну позицію, толерантно ставитися до думок інших. Демонстрацію як метод варто використовувати як в умовах музейного середовища (показ музейних предметів, фрагменти екскурсій, експозиційні та виставкові матеріали), так і віртуальну демонстрацію з використанням мультимедійних засобів (аудіовізуальна апаратура, ресурси мережі Інтернет). Ілюстрацію – для наочного представлення, узагальнення нових знань і логічного їх поєднання в цілісну систему. Ігровий метод – цілеспрямована колективна взаємодія, яка об'єднує учасників для створення предметного і соціального середовища, моделювання системи відносин. Метою музейно-педагогічних ігор є навчання, розвиток і виховання, а також надання учням, зокрема з особливими освітніми потребами можливості практичного застосування знань, умінь і навичок у музейному середовищі. Використовуючи цей метод, організуємо активну навчальну діяльність, моделювання виховних заходів, екскурсій, виставок, презентацій. Метод розв'язування проблемних завдань передбачає постановку проблемних педагогічних завдань і самостійне їх вирішення. Вчитель здійснює попередній інструктаж і, за потреби, поточний контроль за виконанням завдань. При цьому процеси засвоєння і застосування знань, умінь і навичок відбуваються впродовж пошуку шляхів розв'язання проблемних завдань.

Організаційними формами навчально-виховного процесу з використанням музейно-педагогічної діяльності як засобу виховання в інклюзивному класі нами визначено екскурсії, презентації, виставки. Екскурсія – основна форма освітньо-виховної діяльності музею, сутність якої полягає в комплексному (візуальному, вербальному, емоційному) сприйманні наочних об'єктів з метою інтелектуального, естетичного і духовного розвитку особистості. Ця форма стимулює пізнавальну активність, інформаційно збагачує, забезпечує виховний вплив на учнів, сприяє формуванню вмінь і навичок у музейному середовищі. Виставкова діяльність присвячується

визначним подіям у культурному, освітньому й громадсько-політичному житті. У підготовці й проведенні виставок разом із учителями беруть участь школярі, батьки, музейні працівники, мистецтвознавці, історики та інші фахівці.

Єдність виховання, навчання і розвитку особистості кожної дитини в умовах спеціально організованого музейного середовища на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії базується на комплексі наступних принципів: гуманізації, цілісності, стимулювання до самовиховання, опори на позитивне, поєднання теорії і практики, самостійного вибору, культуровідповідності, систематичності, наступності, доступності, наочності, науковості.

Залучення вчителів до освітньо-виховної роботи в інклюзивних закладах засобами музейно-педагогічної діяльності оптимізує реалізацію потенціалу музею, так як: через учителя музей забезпечує взаємодію з широкою аудиторією, зокрема дітьми з особливими освітніми потребами, враховуючи індивідуальні та психофізичні можливості кожного, вчитель педагогічно доцільно готує учнів до сприйняття музейної експозиції і цим сприяє формуванню готовності до розвитку, соціалізації та самореалізації; музейні співробітники, розробляючи спеціальні програми для учнів і вчителів, значно збагачують зміст освітньо-виховної взаємодії між музеєм і навчальним закладом, створюють умови для самоствердження та самоосвіти.

Висновки. Таким чином, нова школа працюватиме на засадах "педагогіки партнерства" основою якої є: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей); спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, що об'єднані спільними цілями та прагненнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Таїсія Юрїївна Белофастова. – К., 2003. – 167 с.
2. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології : інтерактивне навчання / А. М. Мартинець // Відкритий урок. – 2003. – № 7–8. – С. 28–31.
3. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник: / за заг. ред.. Колупаєвої А.А. – К: «А. С. К.», 2012. – 308 с.
4. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика : учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М. : Педагогика, 2004. – 216 с.

REFERENCES

1. Bielofastova T. Yu. Pedagogichni zasady diialnosti muzeiu yak sotsialno-kulturnoho tsentru : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.06 / Taisiia Yuriivna Bielofastova. – K., 2003. – 167 s.
2. Martynets A. M. Novi pedagogichni tekhnologii : interaktyvne navchannia / A. M. Martynets // Vidkrytyi urok. – 2003. – № 7–8. – S. 28–31.
3. Osnovy inkluzyvnoi osvity. Navchalno-metodychnyi posibnyk: / za zah. red.. Kolupaievoi A.A. – K: «A. S. K.», 2012. – 308 s.
4. Stoliarov B. A. Muzeinaia pedahohyka. Ystoryia, teoriya, praktyka : ucheb. posobyie / B. A. Stoliarov. – M. : Pedahohyka, 2004. – 216 s.

NATALIIA PUSEPLINA

MUSEUM POTENTIAL IN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE

An urgent problem of society today is the involvement of citizens with the peculiarities of psychophysical development into the society, their active adaptation and socialization. One of the options for solving this issue is the development of inclusive education aimed at attracting children with special needs into the educational process with a view to socially positive self-realization, in particular, by means of museum and pedagogical activities.

The purpose of the article is to determine the system of various forms and methods of working with children in the inclusive class, where museums should be the centre of upbringing, education and culture, a source of creativity, an incentive for self-development.

Inclusion is the process of the real addition of children with peculiarities of psychophysical development in an active social life and equally necessary for all members of society. Studying in inclusive educational institutions has a positive effect on children with special educational needs, and on children with a standard level of development, members of their families and society as a whole; provides cognitive, physical, linguistic, social and emotional development of pupils with special educational needs and motivates everyone to learn and purposefully use new knowledge and skills. Interaction among pupils helps to establish friendly relations, the ability to naturally perceive and tolerate human differences, be sensitive, ready for mutual help.

The current definition of the role and significance of the museum as the centre of cultural and educational space has led to consider "museum-pedagogical activity", which embodies the conceptual, ideological and socio-cultural needs of an individual and society, as a factor in the unique upbringing and educational centre for transferring the scientific, artistic, historical experience of generations, the dialogue of cultures, creation of the necessary conditions for self-realization of a person, including the inclusive educational space.

Considering children with special educational needs who are getting into a friendly group of peers it is worth mentioning that they learn to perceive each other, demonstrate understanding and respect, experience the exchange of feelings, thoughts, practices without criticism and humiliation, organizing museum-pedagogical activities in a school based on the subject-to-subject interaction will allow to develop and implement new individual programmes of development and self-realization, to experiment in search of forms, methods of working with children of different categories, to carry out social-psychological study etc. From the standpoint of modern understanding the personal and social nature of education, we consider the museum and pedagogical environment as a significant factor and a peculiar subject of education.

The involvement of teachers in upbringing and educational work in inclusive institutions by means of museum and pedagogical activities optimizes the realization of the museum potential, as: by a teacher a museum provides interaction with a wide audience, in particular children with special educational needs, taking into account the individual and psychophysical possibilities of each of them, the teacher prepares pupils to perceive pedagogically appropriately the museum exposition and thus contributes to their readiness for development, socialization and self-realization; museum staff, developing special programmes for pupils and teachers, greatly enrich the content of upbringing and educational interaction between a museum and an educational institution, create conditions for self-affirmation and self-education.

Key words: *museum, museum-pedagogical activity, inclusive education, method and form of educational process.*

Одержано 05.09.2018р.